

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA IJTIMOIY KOMPYETYENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH

Osiyo xalqaro unisersiteti o'qituvchisi
Hojiyeva Nasiba Bahodirovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish masalalari yoritilgan. Ijtimoiy kompetensiya tushunchasi, uning tarkibiy qismlari va ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, ta'lim jarayonida faol o'qitish usullari, ijtimoiy loyihalar va muloqotga asoslangan texnologiyalar orqali ushbu kompetensiyalarni shakllantirishning samarali yo'llari ko'rsatilgan. Xalqaro tajriba va milliy an'analar uyg'unligi asosida bir qator taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy kompetensiya, muloqot madaniyati, o'qituvchi, hamkorlik, pedagogik tajriba, ta'limda innovatsiya, faol metodlar

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы формирования и развития социальных компетенций у будущих учителей в системе высшего образования. Дается анализ понятия социальной компетенции, её структуры и значимости в профессиональной подготовке педагогов. Особое внимание уделено эффективным методам развития социальных компетенций с помощью интерактивного обучения, проектной деятельности и коммуникативных технологий. Также представлены предложения на основе международного опыта и национальных традиций.

Ключевые слова: социальная компетенция, культура общения, учитель, сотрудничество, педагогическая практика, инновации в образовании, активные методы

Abstract: This article explores the development of social competencies among prospective teachers in higher education institutions. It provides a conceptual overview of social competence, highlighting its structure and importance in teacher training. The paper discusses effective strategies for cultivating social skills through active learning methods, social projects, and communication-based technologies. The article also presents suggestions grounded in both international experience and national traditions.

Keywords: social competence, communication culture, teacher, collaboration, teaching practice, educational innovation, active methods

Kirish. Bugungi kunda ta'lim sohasidagi o'zgarishlar va jamiyatning yangi talablari pedagog kadrlarga qo'yiladigan talablarni ham tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy o'qituvchi - bu faqat fanni o'rgatuvchi shaxs emas, balki ijtimoiy faol,

muloqotga ochiq, hamkorlik qilish qobiliyatiga ega, emotsional zehnga ega yetakchi sifatida faoliyat olib borishi lozim. Shuning uchun ham oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish dolzarb vazifalardan biriga aylanmoqda.

Mavzunung dolzarbligi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "O'qituvchi va murabbiylar maqomi to'g'risida"gi Qonuni va "2030 yilgacha ta'lim sohasini rivojlantirish konsepsiyasi"da ta'lim beruvchi kadrlarni tayyorlashda shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalar muhim o'rin tutishi alohida ta'kidlangan.

Zamonaviy maktab o'qituvchisi muloqot qilish, tinglay olish, jamoada ishlash, nizolarni hal qilish, turfa ijtimoiy muhitga moslasha olish, empatiya va mas'uliyat tuyg'usini namoyon etish kabi muhim kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim. Afsuski, amaliyotda ko'pincha ta'limning nazariy jihatlar ustuvor bo'lib, ijtimoiy qobiliyatlarni shakllantirishga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Shu sababli, mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishning ilmiy-amaliy asoslari tahlil qilinadi.

Mavzuning maqsad: Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali yo'llari va metodlarini tahlil qilish hamda amaliyotga tatbiq etish bo'yicha takliflar berish.

Mavzuning vazifalari: Ijtimoiy kompetensiya tushunchasiga aniqlik kiritish; Pedagogik ta'limda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishning o'rnini ko'rsatish; Bu jarayonda qo'llaniladigan samarali usul va texnologiyalarni tahlil qilish; O'quv jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlarini ko'rsatish.

Asosiy mazmun. Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri - shaxsni nafaqat bilimli, balki ijtimoiy faol, jamiyatda to'g'ri va mas'uliyatli muomala qila oladigan inson sifatida tarbiyalashdan iborat. Bu esa ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish orqali amalga oshadi.

Ijtimoiy kompetensiya - shaxsning jamoa bilan faol hamkorlik qilish, muloqotga kirisha olish, turli ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri va axloqiy qarorlar qabul qilish, madaniy xilma-xillikni qabul qilish, va ehtiyojlarni to'g'ri anglash qobiliyatidir.

Ushbu kompetensiyalar:

- o'qituvchining kasbiy samaradorligini ta'minlaydi - chunki o'qituvchi jamoa bilan, ota-onalar va o'quvchilar bilan samarali muloqot qilishga tayyor bo'ladi;
- nizolarni hal qilish, empatiya va tinch munosabatlar o'rnatishni osonlashtiradi;
- yoshlarda fuqarolik mas'uliyati va jamiyatga daxldorlik tuyg'usini shakllantiradi;
- jahon tajribasida "soft skills" sifatida e'tirof etilgan qobiliyatlar qatorida turib, ish bozorida raqobatbardoshlikni oshiradi;
- ta'lim muassasalarida insonparvar va hamkorlikka asoslangan muhitni yaratishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish oliy

ta'limda nafaqat nazariy masala, balki amaliy va strategik zarurat sifatida qaralishi lozim.

Ijtimoiy kompetensiya - bu shaxsning jamiyatda faol, madaniyatli, mas'uliyatli va to'g'ri muloqot qila olish qobiliyatidir. Uning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

Kommunikativlik - tinglash, tushunish, to'g'ri va ta'sirchan gapirish qobiliyati;

Hamkorlik - jamoada ishlash, maslahatlashish, birgalikda yechim topish;

Ijtimoiy mas'uliyat - o'zining va atrofdagilarning huquqlari hamda burchlarini anglash;

Empatiya - boshqalarning his-tuyg'ularini his etish va munosabat bildirish;

Madaniy kompetensiya - turli madaniyat va qarashlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish.

Bo'lajak o'qituvchi talabasi oliy ta'lim jarayonida nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarga, balki ijtimoiy-filosofik fikrlash, axloqiy pozitsiya va muloqot madaniyatiga ega bo'lishi kerak. Buning uchun ta'lim jarayoni quyidagicha qayta ko'rib chiqilishi zarur:

Fanlar mazmuniga ijtimoiy kompetensiya elementlarini integratsiya qilish (masalan, pedagogik psixologiyada kommunikativ vazifalar);

Amaliyotlar paytida faol muloqot, bahs-munozara, keys tahlillar o'tkazish;

Talabalarning mustaqil va ijtimoiy loyihalarda ishtirokini rag'batlantirish;

Madaniyatlararo muhitda faoliyat yuritish uchun treninglar tashkil etish.

Ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda quyidagi texnologiyalar samarali hisoblanadi (1-jadvalga qarang).

1-jadval.

Ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda quyidagi texnologiyalar

Texnologiya	Foydasi
Interaktiv metodlar (debat, rolli o'yinlar)	Ijtimoiy faollik va nutq madaniyatini rivojlantiradi
Keys-stadi	Murojat qilish, masala yechish ko'nikmasini oshiradi
Ko'ptomonlama muloqot platformalari	Hurmat, eshitish va fikr bildirish qobiliyatini shakllantiradi
Volontyorlik va ijtimoiy loyihalar	Mehr-oqibat, jamoa bilan ishlashni o'rgatadi

Xalqaro ta'lim amaliyotida "soft skills" (muloqot, hamkorlik, emotsional zehn va boshqalar) asosiy kompetensiyalar sifatida belgilangan. Bu yo'nalishdagi Yevropa Ittifoqi, Finlyandiya, Kanada va Yaponiya tajribalarida ijtimoiy kompetensiyalarni

rivojlantirish ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. O'zbekistonda esa milliy qadriyatlar, urf-odatlar, mentalitet va jamoaviy hayot an'analari bilan uyg'un tarzda ushbu kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyati yuqori. Mazkur jarayonda o'qituvchi shaxsiy namuna ko'rsatuvchi yetakchi bo'lishi lozim.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishda quyidagilar e'tiborga olinishi kerak:

1. Zamonaviy ta'lim ehtiyojlari: Zamonaviy ta'lim tizimi o'qituvchilarning nafaqat fan bilimlariga, balki yuqori darajadagi ijtimoiy kompetensiyalarga ega bo'lishini taqozo etadi. Bu talabalarning har tomonlama rivojlanishi, sog'lom ijtimoiy muhit yaratish, samarali pedagogik faoliyatni ta'minlash va o'qituvchining jamiyatda faol ishtirok etishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

2. Ijtimoiy kompetensiyalarning muhimligi: Bo'lajak o'qituvchilar uchun ijtimoiy kompetensiyalar (samarali muloqot, hamkorlik, empatiya, konfliktlarni konstruktiv hal etish, mas'uliyat, liderlik, madaniylararo o'zaro tushunish va hissiy intellekt) kasbiy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Ular o'qituvchining talabalar, ota-onalar va hamkasblar bilan muvaffaqiyatli o'zaro munosabatlarini ta'minlaydi, ta'lim jarayonini yanada samarali va inklyuziv qiladi.

3. Kompleks va tizimli yondashuv zarurligi: Oliy ta'lim muassasalarida ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Bu nafaqat o'quv dasturlariga maxsus modullarni kiritish, balki barcha fanlarni o'qitish jarayoniga integratsiya qilishni, o'qitishning interaktiv va innovatsion metodlarini (loyihalar, keys stadilar, rolli o'yinlar, guruhii ishlar, debatlar, imitatsion mashg'ulotlar) keng qo'llashni anglatadi.

4. Amaliyot va refleksiyaning roli: Ijtimoiy kompetensiyalar ko'proq amaliy faoliyat orqali rivojlanadi. Shu bois, bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik amaliyotlari, treninglar va ijtimoiy loyihalarda ishtirokini kengaytirish, ularga o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish va xulosa chiqarish (refleksiya) imkoniyatini berish muhim. Malakali o'qituvchi-trenerlar va mentorlar tomonidan doimiy ravishda fikr almashish va yo'l-yo'riq berish katta ahamiyatga ega.

5. Professor-o'qituvchilarning roli: Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining o'zlari ijtimoiy kompetensiyalarning yuqori namunasi bo'lishi, shuningdek, ularni talabalarda shakllantirish metodikalari bo'yicha muntazam malaka oshirishlari lozim. Ular talabalar uchun namuna va fasilitator sifatida chiqishlari, shaxsiy rivojlanish yo'llarini ko'rsatishlari kerak.

6. Baholash tizimini takomillashtirish: Ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini muntazam baholash va qayta aloqa mexanizmini yo'lga qo'yish zarur. Bunda nafaqat an'anaviy testlar, balki kuzatuvlar, portfolio, refleksiv esselar, o'zaro baholash, 360 darajalik baholash va simulyatsion mashqlar kabi shakllardan

foydalanish maqsadga muvofiq. Baholash natijalari talabaning keyingi rivojlanish trayektoriyasini belgilashda asos bo'lishi kerak.

7. Natijaviylik: Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni muvaffaqiyatli rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishga, o'qituvchi kasbining nufuzini ko'tarishga, talabalarni hayotga va jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorlashga xizmat qiladi. Natijada, ijtimoiy kompetensiyalarga ega bo'lgan bo'lajak o'qituvchilar nafaqat bilim beruvchi, balki talabalarni har tomonlama rivojlantiruvchi, ularni jamiyatda munosib o'rin egallashga tayyorlovchi va ijtimoiy moslashuvchan shaxslarni shakllantiruvchi kalit figuralarga aylanadilar.

Xulosa va takliflar

1. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish strategiyasi ishlab chiqilishi lozim.

2. O'quv dasturlariga muloqot, madaniy o'zaro munosabat, emotsional zehn va jamoada ishlash ko'nikmalariga oid mavzular kiritilishi zarur.

3. Pedagogik amaliyot jarayonida talabalarni ijtimoiy faol loyihalarga jalb etish samarali natija beradi.

4. Ijtimoiy kompetensiyani baholash mezonlari va diagnostika usullari ishlab chiqilishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Qurbonova S. (2021). Pedagog kadrlarda muloqot kompetensiyalarini shakllantirish. — Toshkent: O'qituvchi.

2. Abdurasulova N. (2020). Pedagogik faoliyatda ijtimoiy qobiliyatlar. — Samarqand: Ilm.

3. OECD (2018). The Future of Education and Skills 2030. — OECD Publishing